

Bomuldsspind i Havndrup for 200 år siden

Af Jørgen Østergaard

Hellerup Sogn havde i 1737 181 indbyggere ved folketællingen 1. juli: 17 gårde med gårdmanden, hans kone, måske aftægtsfolk samt en flok børn og tjenestefolk, en snes husmænd, hvoraf en del tillige ernærede sig som smed, bødker, træskomand, tømmermand og fattigfoged, samt på Holte Mølle en møllerske, hvis søn både var møller og væver.

På herregården var der da intet herskab, det var først året efter, at den da kun 23-årige enke Lucie Charlotte komtesse Scheel efter sin 25 år ældre mand, gehejmeråd Christian Sehested Juuls død flyttede fra Ravnholt til Hellerup med sine to små børn. Det var hende, som i 1793 byggede skolen i Søllinge, hvor børnene hidtil havde gået i skole i kirketårnet. På Hellerup var der kornskriver, ladefoged, bødker, røgter, en huusholderske, en mejerske, som tog sig af mælkens behandling, samt otte malkepiger, en 81-årig forhenværende tærsker og Anders - et uægte barn, som opfødtes på gården.

Man studser over i det lille bondesogn at finde ikke færre end tyve »spindersker« m/k foruden fire, der spinder for folk, fire vævere og en enkelt, som »gør lærred« for folk. I

Søllinge var der i 1787 28 spindere og spindersker foruden 6, som spandt for folk. Det var jo ikke gårdmandskonen og hendes piger, som spandt til husstandens behov, der blev betegnet som spindersker, og yderligere styrkes nysgerrigheden af på folketællingslisten at møde en Gotfried Ditlev Brandt, afskediget underofficer, pensionist og bogholder ved spinderiet. Hans kone og tre døtre var alle spindersker. Hvad spandt de? Først tænker man på uld, måske også hør, det lå i tiden, at man ville lære almuen at dyrke og spinde hør, f.eks. blev der oprettet et høravlingsinstitut på gården Lykkenssæde under Brahetrolleborg, hvor der også en tid var linnedvæveri.

Men der blev spundet bomuld. Så måske var der et bomuldsspinderi i Havndrup? Det kongelige danske Landhusholdningsselskab præmierede i 1789 pigebørnene Anne Friderika og Karen Johanne Brandt i Havndrup i Fyn for i 1788 at have spundet det fineste bomuldsgarn på et af Fabriquer Sturm anlagt bomuldsspinderi. De to piger, som var 11 og 9 år, og som i præmie fik henholdsvis 12 og 6 rigsdaler, var døtre af den omtalte bogholder i spinderiet.

Felix Arnold Sturm var bomuldsfabrikant i Sørup, senere i Pasop ved Svendborg. Han samarbejdede med Søren Jensen West, huusmand, væver og bomuldsfabrikant samme sted. Felix Sturm æskede allerede i 1773 Landhusholdningsselskabet for præmie for den af ham istandbragte bomuldsfabrique og de mange bønder, han til spinding har opmuntret og lært, bilagt en liste herover, attesteret af fire præster. Søren West går til selskabet i 1777 og anmelder at have lært 26 mennesker at karte og spinde bomuld samt på sin egen væv omtalte år at have forfærdiget 46 stykker bomulds dynevår.

Året efter indsender sognedegnen i Sørup, Jacob Daun, en fortegnelse over de spindere og spidersker, som arbejder ved Søren Wests Bomuldsfabrique, hvor meget de i året 1777 har spundet og derfor fortjent. 1786 oplyser Søren West, at han har anlagt et linnedspinderi i Steenstrup Bye, hvor afvigte år er spundet 120 lispund 7 pund - 1.927 pund - linnedgarn m.m. Samme år melder Felix Sturm fra Pasop til selskabet, hvad der af linned og bomuld er spundet ved det af ham anlagte spinderi i Gislev By. 1803 får efter ansøgning huusmand Rasmus Jensen i Egense under baroniet Lehn 10 rigsdaler i præmie for med kone og fem børn at have spundet 650 pund fint bomuldsgarn til 20 á 30 strenge pundet

for Fabriquer West. Endelig kan nævnes, at bomuldsfabrikant Jens West i Pasop (søn af Søren W?) i 1827 beder selskabet om at måtte skjænkes en manglemaskine til Tøiers glatning. Af sine tøjler vedlægger han nogle prøver.

Men da var bomuldseventyret i Havndrup forbi. Ved folketællingen i 1801 er der i sognet kun et par spidersker tilbage. Foruden bogholderens enke er der den 80-årige Birgitte Haagensdatter, som er enke, inderst, spiderske og nyder almisse. Derudover tre vævere: den 73-årige Lars Nielsen, væver og husmand, og hans 41-årige søn Christian, som er væver og smed, samt den 18-årige Klaus Jacob, uægte søn af den ugifte Mette Rasmusdatter på 58 år; også han er væver.

Det var næppe en alderdom i lyse kår, som blev den afskedigede underofficers enke til del i Havndrup. Else Christiane Brandt stammede fra Nordjylland, født 5. februar 1732 som datter af skoleholder Bastian Eisler og hans kone Bodil i landsbyen Flade på det nordligste Mors. Derfra må de være flyttet til København, hvor hun blev konfirmeret i Frue Kirke og siden i Garnisonskirken viet til den ti år ældre sergent Gotfried Ditlev Brandt, med hvem hun fik tre børn: Elisabeth Lovise, født 1768, Anna Friderika, født 1777, og Karen Johanne, født

1779. Sidstnævnte blev døbt i Fraugde 13. maj 1779, herfra er de nok flyttet til Havndrup, for hun blev konfirmeret i Hellerup kirke.

Familien boede i huset matr. nr. 31 ved bygaden i Havndrup overfor, hvor der nu er anlæg. I begyndelsen af 1800-tallet nævnes huset (i forarbejderne til matriklen 1844) som beboet af Brandts enke, og ved en sammenligning af folketællingerne 1787 og 1801 finder man dem og de naboer, der er med ved begge tællinger, i samme rækkefølge, så alt tyder på, at Brandts har boet her hele tiden.

Hen på vinteren 1796 dør Gotfried Ditlev Brandt i en alder af 74 år, og i 1801 sidder Else Christiane Brandt som 69-årig enke i huset, hvor der også bor et gammelt ægtepar, Anders Knudsen på 80 år og Karen Jørgensdatter på 78. De havde tidligere et husmandssted i nabolaget, han gik ud på dagleje, og hun gjorde lærred og solgte. De er nok, da de ikke længere kunne klare sig selv, som indsidere flyttet ind hos Else Brandt og har siddet til leje hos hende.

Else Christiane Brandt døde næsten 91 år gammel den 13. januar 1823. Da havde i en årrække den yngste datter Karen Johanne boet hos hende - efter at have været for nær et karlfolk. Ugift fik hun som 30-årig den 9. januar en dreng, Lars Christian Rasmussen, hvortil som barnefader blev udlagt ungkarlen Rasmus Christiansen. Karen Johanne døde den 5. marts 1842, 64 år gammel.

KILDER:

Folketællingerne Hellerup Sogn 1787 og 1801.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, brevjournal og kartotek over selskabets præmietagere. Erhvervsarkivet, Århus.

Danske Slotte og Herregårde, 2. udg. 1965, bd. VIII s 259 f.

Extraordinær Kirkebog for Hellerup Sogn Januari 1814 (efter at Søllinge Præstegård og med den kirkebøgerne var brændt 22. marts 1813) Folio 228, nr. 193, 194, 195.

Fynske Aarbøger V 1, s. 52 f (høravlingsinstitut på Lykkenssæde)

Skriftprotokol for Hellerup 1795-1834, LAF, Odense.

Hartkornsextrakt 1844, Matrikelsarkivet.

Lederen af Tekstilmuseet i Herning, Ulla Thyrring, oplyser, at spinning af bomuld i Danmark begyndte på håndrok ca. 1750, efter 1779 også på maskiner. Der er formentlig tale om forlagsindustri, hvor bønderne fik udleveret råvarer til behandling som lønarbejde hjemme.